

# АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ФАРМАЦІЇ

УДК 615.15.00.7:355

С.Г.УБОГОВ, канд. фармац. наук, О.П.ШМАТЕНКО, канд. фармац. наук, доцент  
Науково-дослідний інститут проблем військової медицини  
Збройних Сил України,  
Українська військово-медична академія

## СУЧASNІ БІОЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МЕДИЧНОГО ПОСТАЧАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

**Ключові слова:** військово-медичне постачання, фармацевтична етика, фармацевтична біоетика

Військово-медичне постачання є одним з найважливіших розділів медичного забезпечення Збройних Сил України і водночас — невід'ємною складовою загальнонаціональної системи забезпечення закладів охорони здоров'я та населення лікарськими засобами, виробами медичного призначення та медичною технікою. Право на отримання медичної допомоги в лікувальних закладах військового відомства мають як діючі військовослужбовці, так і пенсіонери Міністерства оборони України, що в загальній кількості становить близько 1 млн. осіб. Крім цього у військових госпіталях, санаторіях та центрах медичної реабілітації можуть проходити лікування військовослужбовці інших військових формувань, члени сімей військовослужбовців, які мають 50 % знижку на вартість медичних послуг, тематичні хворі та платні пацієнти. Зрозуміло, що проведення ефективної профілактичної, діагностичної та лікувальної роботи неможливе без повного та своєчасного забезпечення медичного персоналу якісними ліками, перев'язувальними засобами, хірургічними інструментами, медичною апаратурою, пристроями та іншим майном. Традиційно завдання щодо організації медичного постачання покладено на фармацевтичний персонал — провізорів та фармацевтів як військових, так і цивільних працівників Збройних Сил України.

Стан забезпеченості військово-медичної служби медичним майном залежить від багатьох чинників, серед яких одне з пріоритетних місце займають професійні, ділові та моральні якості фахівців, які працюють у цій сфері. Результати діяльності спеціалістів фармації як керівної, так і операційно-виробничої ланки якщо не прямо, то побічно впливають на стан здоров'я та благополуччя людини. Тому всі рішення та дії військових фармацевтичних працівників мають відповідати етичним та біоетичним принципам і є такими, що підлягають постійному вивченю, контролюванню та регулюванню.

Відомо, що професійна мораль розглядається як конкретизація загальнолюдських принципів моралі стосовно умов діяльності даної професії. Відповідно фармацевтична етика як частина загальної етики вивчає моральну цінність вчинків фармацевтичних працівників усіх ланок та їх поведінку у сфері своєї діяльності [1]. Останнім часом дедалі більшу популярність як серед науковців, так і серед практиків фармації набуває фармацевтична біоетика, яка вивчає моральні, правові, соціальні, екологічні, біологічні та юридичні проблеми, що виникають у процесі організації забезпечення населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення [2].

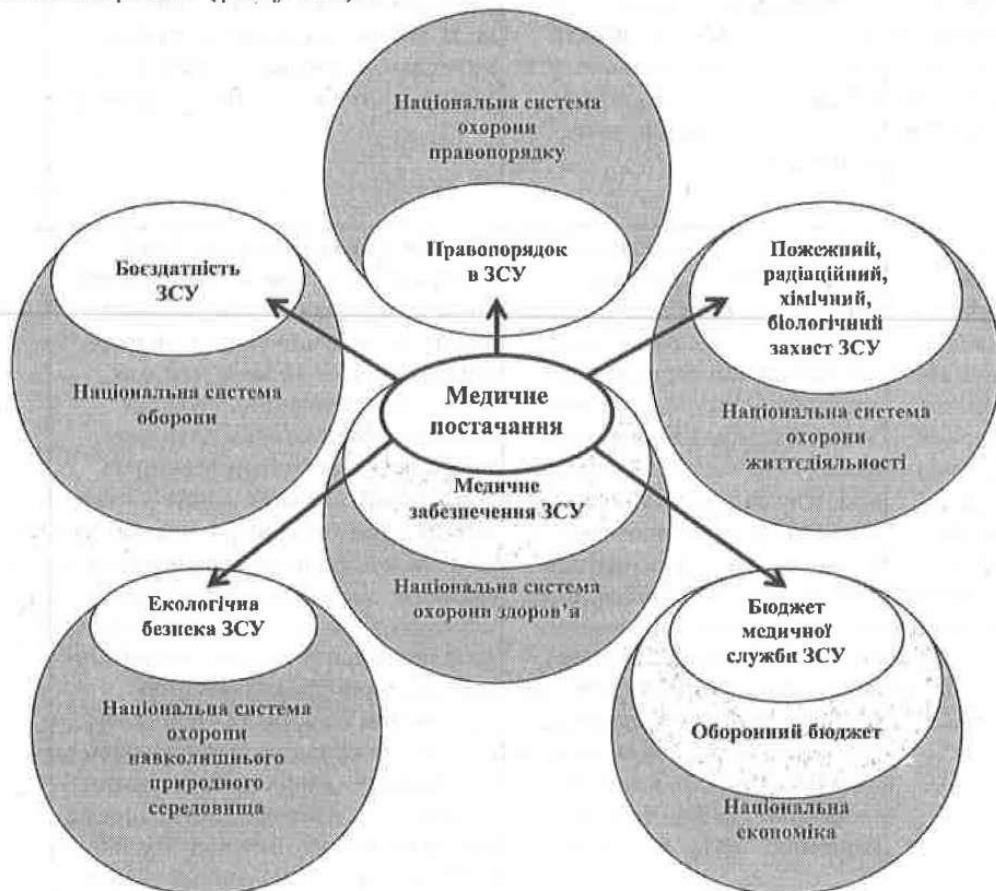
Сучасна військово-фармацевтична діяльність також не залишає біоетику без роботи. Проблеми біоетичного характеру можуть виникати на всіх рівнях системи військово-медичного постачання, а саме:

*I рівень* – центральний та регіональний органи управління медичного постачання (відділи медичного постачання Військово-медичного управління Міністерства оборони України та військово-медичних клінічних центрів регіонів);

*II рівень* – заклади медичного постачання (бази та центри зберігання медичного майна, медичні склади);

*III рівень* – підрозділи медичного постачання медичних закладів та військових частин (фармацевтичні центри, аптеки, склади медичного майна, майстерні з ремонту медичної техніки, відділення газозабезпечення).

Неетичність прийнятих рішень та виконаних дій на всіх зазначених рівнях у кінцевому результаті може негативно впливати на сферу охорони здоров'я, а також такі важливі для благополуччя людини сфери як охорона навколошнього природного середовища, охорона правопорядку, охорона життєдіяльності, оборона та економіка країни (рисунок).



Сфери негативного впливу на людину та суспільство неетичних рішень та дій спеціалістів медичного постачання Збройних Сил України (ЗСУ)

На основі опитування, власних спостережень та практичного досвіду було встановлено ряд характерних для сьогодення порушень професійної етики військовими фармацевтичними фахівцями, деякі з яких можуть переходити у розряд адміністративних правопорушень та злочинів (таблиця). При цьому слід зазначити, що часто одне порушення тягне за собою інше.

З позицій загальної етики здебільшого причинами виникнення етичних проблем у сфері організації медичного постачання Збройних Сил України є порушення військовими провізорами та фармацевтами норм загальнолюдської моралі, що проявляється в таких негативних рисах, як нечесність, непорядність, користолюбство, гордовитість, зарозумілість, нестреманість (у словах та проявах емоцій), самовпевненість, недбалість, безвідповідальність, формалізм, протекціонізм, дискримінація, фаворитизм, несправедливість, egoїзм, байдужість, некоректність, відсутність толерантності, неповага до людської гідності, відсутність любові та співчуття до хворої людини, лінощі (див. табл.).

**Можливі випадки та негативні наслідки порушень норм професійної та загальної етики військовими фармацевтичними фахівцями**

Норми професійної етики, що можуть порушуватися військовими фармацевтичними спеціалістами	Норми загальної етики, що можуть порушуватися та спричиняті відповідні порушення норм фармацевтичної етики	Негативні біоетичні наслідки порушень етичних норм військовими фармацевтичними спеціалістами	Рівні системи медичного постачання, на яких можуть порушуватися етичні норми
1	2	3	4
Необ'ективність під час визначення переможця тендерних торгов при закупівлі лікарських засобів та виробів медичного призначення для потреб Міністерства оборони України	Нечесність, користолюбство, egoїзм, байдужість, відсутність любові та співчуття до хворої людини, що породжують переважання особистих інтересів над інтересами інших людей та держави (наприклад, при появі можливості отримати грошового хабара або послуги у будьякій іншій формі від представника фірми-постачальника)	До Збройних Сил можуть постачатися ліки та інші медичні вироби, які в недо-статній мірі відповідають таким критеріям, як безпека, ефективність та економічна доцільність включення до схеми лікування, що відповідно може знизити ефективність лікувальної терапії, спричинити шкоду здоров'ю людини та завдати матеріальні збитки державі	I рівень
Подання до органу управління медичного постачання невірогідних або неточних даних щодо фактичної потреби лікувальних закладів та військових частин у лікарських засобах та іншому медичному майну	Недбалість, безвідповідальність, нечесність, egoїзм, байдужість, відсутність любові та співчуття до хворої людини, лінощі, що породжують формальний підхід до визначення потреби в медичному майні; небажання здійснювати кропітку та досить тривалу у часі роботу щодо проведення глибокого та ретельного аналізу використання лікарських засобів та іншого медичного майна; небажання співпрацювати з провідними медичними спеціалістами, вивчати та застосовувати сучасні методи визначення потреби в медичному майні (наприклад, фармакоекономічні, логістичні та ін.)	Органом управління медичного постачання закуповуються ліки, які потім не призначаються лікарями і відповідно накопичуються як надлишкове майно на базах, складах, госпіталях та медичних пунктах. Такі препарати не знаходять свого застосування протягом терміну їх придатності. Останнє завдає збитки державі, бюджет якої формується за рахунок коштів платників податків – громадян України. З метою «законного» використання неліквідних ліків до моменту закінчення терміну їх придатності фармацевтичні працівники починають тиснути на лікарів, спонукаючи їх призначати ці медикаменти хворим. Це є прямим порушенням прав людини-пациєнта, який прописують ліки не тому, що вони забезпечать належний терапевтичний ефект, а тому, що їх треба списати	II, III рівні
Зловживання службовим положенням, шахрайство, здійснення розкрадань та незаконний збут медичного майна та інших матеріальних цінностей	Нечесність, користолюбство, egoїзм, байдужість, відсутність любові та співчуття до хворої людини, що спонукають до здійснення підробки документів, незаконного списання, прямих крадіжок або змови з іншими посадовими чи сторонніми особами для подальшого привласнення та/або збуту майна. Одним з найтяжчих етичних порушень та кримінальних злочинів є збут наркотичних, психотропних речовин та спирту етилового сприяє поширенню серед населення наркоманії та алкоголізму	Держава отримує прямі збитки, медична служба недоотримує майно, необхідне для надання медичної допомоги хворим. Незаконна реалізація наркотичних, психотропних речовин та спирту етилового сприяє поширенню серед населення наркоманії та алкоголізму	I, II, III рівні

Закінчення таблиці

1	2	3	4
Недбайливе ставлення до медичного майна, низька компетентність та недбалість під час виконання службових обов'язків при організації експлуатації, зберігання, транспортування медичного майна, виготовленні лікарських форм та наданні консультацій щодо їх медичного застосування	Недбалість, безвідповідальність, небажання підтримувати та підвищувати свій професійний рівень, лінощі, що можуть стати причиною таких негативних явищ: а) втрата та псування (вихід з ладу) медичного майна; б) виникнення небезпечних ситуацій (пожеж, хімічних, біологічних, радіаційних уражень людей та місцевості); в) зниження ефективності та появу токсичних властивостей у медикаментів, які зберігалися або транспортувалися в неналежних умовах, та лікарських форм, які були виготовлені в аптекі з порушенням технології (неправильне дозування, помилки в рецептурі, використання неякісних або несумісних інгредієнтів, антисанітарні умов виготовлення та ін.); г) терапевтичні ускладнення унаслідок порушення режиму дозування ліків	Держава отримує прямі збитки, медична служба втрачає майно, необхідне для надання медичної допомоги хворим. Поява прямих загроз життю та здоров'ю людей, тварин. Забруднення та знищення навколошнього природного середовища. Низька терапевтична ефективність, прояв побічної (в тому числі життєво небезпечної) дії лікарських засобів	II, III рівні
Порушення правил екологічної безпеки під час організації зберігання шкідливих речовин, проведення утилізації та знищення неякісних лікарських засобів та іншого медичного майна	Недбалість, безвідповідальність, егоїзм, байдужість, що призводять до здійснення протиправних дій посадовими особами	Забруднення навколошнього природного середовища і як наслідок знищення рослин, заподіяння шкоди здоров'ю людей і тварин, які проживають (та ще проживатимуть) на цій території	I, II рівні
Створення конфліктних ситуацій деструктивного характеру в службових (військово-фармацевтичних та військово-медичних) колективах	Нечесність, непорядність, гордovidість, зарозумілість, самовпевненість, нестриманість, недбалість, безвідповідальність, формалізм, протекціонізм, дискримінація, фаворитивізм, несправедливість, егоїзм, байдужість, некоректність, відсутність толерантності та поваги до людської гідності, лінощі	Погіршення настрою працівників та стосунків між колегами, керівниками і підлеглими і відповідно морально-психологічного клімату в колективі. Втрата мотивації на результативну працю і відповідно зниження продуктивності праці. Зростання показника плинності кадрів і відповідно кадровий дефіцит, більші витрати коштів, сил та часу на підготовку спеціалістів	I, II, III рівні
Неоднакове ставлення до хворих військовослужбовців та членів їхніх сімей під час лікування у військових госпіталях та санаторіях за ознакою посади та соціального положення, яке вони займають	Протекціонізм, дискримінація, фаворитивізм, несправедливість, користолюбство, відсутність любові та співчуття до хворої людини, що породжують бажання догодити представникам начальницького складу або соціальної еліти та нехтувати потребами звичайних людей	Для лікування так званої еліти за державні кошти закуповуються найефективніші, якісні і відповідно високовартісні лікарські засоби, та створюються висококомфортні умови перебування у стаціонарі. Інші хворі ліkуються на загальних умовах та залишковим принципом, а тому часто вимушенні додатково докупати ліки та різні медичні матеріали за власні кошти	I, II, III рівні

Крім сфери практичної діяльності, випадки порушень етичних норм (недбальство, безвідповіальність, формалізм, протекціонізм, користолюбство, нечесність та ін.) можуть спостерігатися в системах військово-фармацевтичної освіти та науки, негативними наслідками чого може бути низький рівень підготовки військових провізорів та фармацевтів, надання невірогідних результатів науково-дослідних робіт та ін.

Можна назвати багато причин чому провізори та фармацевти, а тим більше військові, які прийняли клятву Гіппократа та склали присягу на вірність своєму народові, дедалі частіше порушують норми і правила етики та моралі. Це і хронічна суспільно-політична криза, і соціально-економічні проблеми, і недоліки вітчизняної системи загальної та спеціальної освіти, і неправильне виховання батьків, і, врешті, втрата духовності та моральних орієнтирів. Усі зазначені чинники дійсно можуть деструктивно впливати на свідомість та поведінку людини. Тому до цієї проблеми треба підходити комплексно і розв'язувати її всім загалом. Її не можна вирішити тільки на рівні однієї галузі, відомства чи закладу. Всі суспільні інституції: сім'я, школа, середній спеціальний та вищий навчальний заклади, службовий (трудовий) колектив, органи влади, релігійні та громадські організації повинні брати участь у вихованні високоморальної особистості та громадянина, в тому числі і військового провізора та фармацевта. І цієї мети неможливо досягнути, якщо в країні не буде розроблена та активно впроваджуватися Національна програма відродження моралі та духовності суспільства.

Серйозним кроком до поліпшення морально-духовного стану українського суспільства стало набуття чинності Законом України «Про захист суспільної моралі» (2003) та створення при Кабінеті Міністрів України Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі (2004). Однак зазначений закон та діяльність комісії спрямовані на захист суспільства від розповсюдження інформаційної продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. Конкретних питань професійної етики вони не торкаються.

У певній мірі проблема впровадження біоетичних та екоетичних принципів в Україні, у тому числі — фармацевтичній галузі, почала вирішуватися буквально в останні 10 років. Так, уже проведено кілька конгресів та конференцій з біоетики національного та міжнародного рівнів, створено комітети і комісії з етики та біоетики у складі Кабінету Міністрів України, НАН України, МОЗ України, наукових установ, вищих навчальних медичних та фармацевтичних закладів. Комісію з біоетики створено при Науково-дослідному інституті проблем військової медицини Збройних Сил України. У програму підготовки спеціалістів-проводірів, крім окремої дисципліни «Етика та деонтологія у фармації», впроваджено елективні курси за вибором «Християнська етика», «Біоетика», «Етичні проблеми у фармації». Вітчизняний фармацевтичний сектор у своїй практиці почав керуватися положеннями належної аптечної практики (GPP), належної виробничої практики (GMP), належної дистрибуторської практики (GDP), розробленими з урахуванням виконання принципів професійної етики [3]. Вітчизняними вченими розроблені етичні кодекси медичних представників фармацевтичних фірм-виробників та дистрибуторів. Зростає кількість компаній, в яких створюються власні корпоративні етичні кодекси. У стадії обговорення перебуває проект Етичного кодексу фармацевтичних працівників України.

Однак, на жаль, керівники фармацевтичних підприємств, прямим обов'язком яких є стежити за дотриманням норм загальної та професійної етики у своїх організаціях, не завжди приділяють достатньо уваги цьому питанню. Біоетичній експертизі сьогодні підлягають тільки наукові медико-біологічні дослідження і клінічні випробування лікарських засобів та медичних технологій. У сфері практичної професійної діяльності фармацевтичних фахівців дієвої системи біоетичного контролю до цього часу не створено.

У системі військово- медичного постачання за дотримання загальних та професійних етичних принципів відповідають начальники фармацевтичних закладів та підрозділів, які самі часто порушують морально-етичні норми, чим подають негативний приклад своїм підлеглим. Крім зазначених начальників, за додержання морально-етичних принципів у військових колективах відповідають офіцери з гуманітарної роботи, але вони не є фахівцями з питань фармацевтичної етики та деонтології і, крім цього, відсутні у штатах таких закладів медичного постачання, як бази (центри) зберігання медичного майна та медичні склади. За додержання екоєтичних принципів у військових фармацевтичних закладах відповідають позаштатні екологи, які підпорядковані начальникам цих закладів і здебільшого підходять до виконання своїх функцій формально. Етичних стандартів професійної діяльності військових провізорів та фармацевтів до цього часу не розроблено. Ефективної системи незалежного громадського біоетичного контролю в системі медичного забезпечення та медичного постачання Збройних Сил України не існує.

Для розв'язання морально-етичних та біоетичних проблем у сфері діяльності військових медичних та фармацевтичних фахівців можна запропонувати:

- посилити роль етики та біоетики в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів військової медицини та фармації, у тому числі науково-педагогічних кadrів;
- регулярно включати питання професійної етики та біоетики в програми науково-практичних конференцій та зборів керівного складу медичної служби Збройних Сил України;
- розробити етичний кодекс професійної діяльності військових медичних та фармацевтичних фахівців у Збройних Силах України;
- підвищити персональну відповідальність начальників та інших посадових осіб військово-медичної служби за дотримання принципів етики та біоетики під час виконання службових обов'язків;
- створити біоетичні комісії в центральному та регіональних органах управління військово-медичної служби, при військових госпіталях та закладах військово- медичного постачання.

## Висновки

1. Проаналізовано основні морально-етичні та біоетичні проблеми в системі медичного постачання Збройних Сил України.
2. Запропоновано конкретні шляхи вирішення морально-етичних та біоетичних проблем у сфері діяльності військових медичних та фармацевтичних фахівців.

1. Биоэтика: Учебник / Под ред. П.В.Лопатина. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2005. – 240 с.
2. Мнушко З.Н., Дихтярева Н.М., Чернобровая Н.В., Хименко С.В. Фармацевтическая этика и деонтология: Тексты лекций. – Х.: Изд-во НфаУ: Золотые страницы, 2002. – 88 с.
3. Третій національний конгрес з біоетики з міжнародною участю 8–11 жовтня 2007 року: Тези доповідей. – К., 2007. – 208 с.

*С.Г.Убогов, А.П.Шматенко*

## СОВРЕМЕННЫЕ БИОЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО СНАБЖЕНИЯ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

**Ключевые слова:** военно-медицинское снабжение, фармацевтическая этика, фармацевтическая биоэтика

Проанализированы основные морально-этические и биоэтические проблемы в системе медицинского снабжения Вооруженных Сил Украины. Предложены конкретные пути решения морально-этических и биоэтических проблем в сфере деятельности военных медицинских и фармацевтических специалистов.

*S.G.Ubogov, A.P.Shmatenko*

MODERN BIOETHICS PROBLEMS OF MEDICAL SUPPLY  
OF MILITARY POWERS OF UKRAINE

**Key words:** Military medical supply, pharmaceutical ethics, pharmaceutical bioethics

S U M M A R Y

Basic moral, ethics and biotethics problems in the system of medical supply of Military Powers of Ukraine are analysed. The concrete steps of decision of moral, ethics and biotethics problems in the field of military medical supply are offered.